

ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК ЖИНОЯТЛАРНИ КРИМИНОЛОГИК ПРОГНОЗЛАШНИНГ МУАММОСИ СИФАТИДА

Муҳсинбек ХОЛМИРЗАЕВ

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар академияси мустақил
изланувчиси

e-mail: muhsinbekx_lawyer@mail.ru

Tel: +998972944995

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10579644>

ARTICLE INFO

Received: 23th January 2024

Accepted: 28th January 2024

Online: 29th January 2024

KEY WORDS

Латент, латент жиноят,
латент жиноятчилик,
кримпрогноз, кримтаҳлил,
рақам белгиларини аниқлаш,
нейрон тармоқлари,
алгоритм, кримпрогноз
хатолари.

ABSTRACT

Мазкур мақолада жиноятларни кримнолигик прогнозлашнинг сифатида ва аниқлилигига таъсир кўрсатувчи омиллар, уларни баратараф этишнинг эксклюзив ечимлари, жумладан лаент жиноятлар, уларнинг юзага келиши учун асосий омиллар, жиноятларни кримнолигик прогнозлаш хатолари ва улар билан ишлашнинг ўзига хослиги, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг амалга ошириши лозим бўлган функционал вазифалар, шу билан бирга соҳани такомиллаштиришига қаратилган бир қатор таклифлар, мулоҳазалар ўз аксини топган.

Дарҳақиқат, жиноятчиликни кримнолигик прогнозлашда сунъий интеллектга асосланган гаджетларининг имкониятларини жорий этишда асосий манба **статистик маълумотлар ҳисобланади.**

Жиноятчиликни кримпрогнозлашнинг натижалари аниқлиги ва прогнозлашнинг хатоларини аниқлаш учун статистик кўрсаткичлар аниқ, тўлиқ ва ишончли бўлиши лозим.

Барчамизга маълумки, азалдан жиноятчиликка қарши курашишда асосий муаммолардан бири латент жиноятчилик бўлиб келган.

Мазкур мақола орқали Биз латент жиноятчиликнинг кримпрогнозлашдаги ўзига хосликларини, уларнинг келиб чиқишига сабаб бўлган омилларни атрофлича таҳлил қилишга ҳаракат қиламиз.

Дастлаб «латент» атамасининг маъносига қисқача тўхталиб ўтишимиз жоиз.

Латент лотинча “latentis”, сўздан олиниб, **яширинган, кўринмайдиган**, ташқи томондан билинмайдиган деган маънони билдиради¹.

Латент жиноятчилик деб, маълум бир минтақада белгиланган бир даврда содир қилинган, лекин у ёки бу сабабларга асосан жиноятга оид статистикада қайд этилмаган жиноятлар йиғиндисига айтилади.

¹ Абдурасулова К. Р. Аёллар жиноятчилиги ва уларнинг олдини олиш муаммолари. Ўқув кўланма / масъул муҳаррир: ю.ф.д.,проф. М.Ҳ.Рустамбоев. - т.: тдую нашриёти, 2009. -161 бет

Дунёда латент жиноятчиликка қарши курашнинг асосий усулларида бири сифатида унинг келиб чиқиш сабаблари, шартлари ҳамда унга туртки бўлувчи омилларни аниқлашга эътибор қаратилмоқда.

Бундай ёндашув бир вақтнинг ўзида ҳам назарий, ҳам амалий аҳамиятга эга эканлиги билан диққатга сазовордир. Латент жиноятчилик ҳам бошқа жиноятлар каби криминологияда умумъэтироф этилган: «Жиноятчиликнинг умумий сабаблари ўзига хос намоён бўлиш хусусиятларига эга. Илмий жиҳатдан ушбу хусусиятларни билиш ижтимоий жараёнлар табиати ва динамикаси ҳамда ижтимоий-психологик омилларнинг жиноятчиликка таъсир этувчи механизмини очиб бериш билан боғлиқдир²»

Жамиятда у ёки бу ҳодисанинг, жумладан, латент жиноятчиликнинг пайдо бўлиш сабаблари асосан ижтимоий, иқтисодий, этнографик ва диний қарашлар билан боғлиқ.

Бундай ҳудудий мазмунга эга бўлган кўрсаткичлар жиноятчилик географияси ва турларига бевосита таъсир ўтказди. Шунингдек, маълум минтақада шаклланган турмуш тарзи, омма психологияси, урф-одатлар, анъана, шаклланган дунёқарашлар ҳам алоҳида аҳамиятга эга бўлади.

Латент жиноятлар умумий криминология назариясида бўлгани каби объектив ва субъектив сабабларга боғлиқ жиноят ҳисобланади. Бунга жиноят қонунчилигидаги айрим номукамалликларнинг борлиги, жиноятларни рўйхатга олишнинг самарасизлиги, жиний қилмишларнинг ҳисобини юритувчи органларнинг масъулиятсизлиги, келиб тушган маълумотларни ўз вақтида қайта ишлашнинг имкони йўқлиги ва бошқаларни сабаб қилиб кўрсатиш мумкин.

Сўнгги пайтларда манфаатдор томонлар ўртасида жиноятни фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг хатти-ҳаракатлари орқали назорат қилиш мумкин эмаслиги тобора кучайиб бормоқда.

Бу воқелик ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, судлар ва қамоқхоналарнинг кўплаб жамиятларда ўсиб бораётган жиноятчилик даражасини тўхтата олмаётгани фонида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича ёндашувнинг **янги шакллари ғоясини юзага келтирди.**

Шундай қилиб, жиноятчиликнинг кенг тарқалиши жиноятчиликка қарши курашда энг самарали ёндашувни қўллаш учун атроф- муҳитнинг географик ва коммунал ҳолатини ўрганишни талаб қилади.

Жиний статистика саволларга жавоб бериш воситасидир, жиноятчиликни илмий жиҳатдан ўрганишда олинган фактлар қилмиш аксарият ҳолатларда маиший масала ёки тергов қилиш учун жуда аҳамиятсиз бўлган воқеа деб ҳисобланиши маълум бўлди.

Тадқиқот шуни кўрсатадики, кўплаб жиноятлар содир этилган бўлсада, лекин ҲМҚО га хабар берилмаган ёки хабар қилинганларнинг аксарияти қайд этилмаган ёки кўплари умумлаштирилмаган натижада мазкур кўрсаткичлар статистик жадвалларда акс эттирилмаган.

² Исмаилов И. Жиноятчиликда уюшганлик: назария ва амалиёт муаммолари. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси, 2005. – 168 б.

Жиноий жавобгарликка тортиш жараёнининг дастлабки босқичлари кўп жиҳатдан жабрланувчиларнинг "шикоят қилиш" мажбуриятига боғлиқ бўлиб, улар кейинчалик юзага келиши мумкин бўлган юкларни қабул қилишлари, масалани судгача кўриб чиқишга ва керак бўлганда кўрсатмалар беришга тайёр бўлишларига тўғри келади.

Шунингдек, жабрланувчиларнинг муносабати ҳам жиноят статистикаси учун яратилган рақамларга таъсир қилади. Баъзан жабрланувчиларни ўзи жиноят ҳақида хабар бермаслиги мумкин ўз ихтиёри билан бундай ҳодисани фақат маиший масала ёки тергов қилиш учун жуда аҳамиятсиз бўлган воқеа деб ҳисоблайди.

Мазкур ҳолатлар ҳудуддаги содир бўлаётган жиноятларнинг аниқ кўрсаткичларини белгилашда муайян хатоликларни юзага келтиришига ва прогнозлаш натижаларига таъсир кўрсатишига сабаб бўлади.

Шу сабабли жиноятларни криминологик прогнозлаш орқали келгусида латент жиноятларни аниқлаш эҳтимоли пайдо бўлади.

Тўғри прогнозлар ҲМҚО га патрулларни иссиқ жойларга йўналтириш, махсус бўлинмаларни жойлаштириш учун назоратни амалга ошириш, таътил ва машғулотларни режалаштириш, қўшимча ресурслар учун бюджетларини режалаштириш, профилактика ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш тадбирлари ўртасида ресурсларни алмаштириш, жиноятлар ҳақида огоҳлантиришларни тақдим этиш, маҳалла назорати гуруҳларига ва бошқалар каби тактик ҳаракатларни амалга оширишга имкон беради.

Шундай қилиб, жиноятчиликнинг кенг тарқалиши ва жиноятчилик шакллариининг вақт ўтиши билан ўзгариши жиноятга қарши курашишда энг самарали ёндашувни қўллаш учун географик ва ижтимоий муҳитни ўрганишни талаб қилади.

Жиноят статистикаси, эҳтимол, барча ижтимоий статистик маълумотларнинг энг қийинидир, чунки улар сиёсий манипуляцияларга ва рўйхатга олиш амалиётида ҳалол ўзгаришларга дучор бўлади³.

Жиноят статистикасига таяниш эҳтиёткорлик билан амалга оширилиши керак. Америкалик криминолог Жустисе Стоне таъбири билан айтганда, ижтимоий муаммоларни ҳал қилишнинг статистик усулини кўпинча аниқ хулосаларга олиб келадиган математик кўрсатма сифатида ишлатиб бўлмайди, лекин у муаммонинг чегараларини белгилаш тенденцияларини кўрсатиши ва унга берилиши керак бўлган йўналишни кўрсатиш учун ишлатилиши мумкин⁴.

Бизнинг фикримизча эса статистик кўрсаткичлар бир вақтнинг ўзида **ЖИНОЯТ ТўЛҚИНЛАРИ, ЖИНОЯТЛАРНИНГ КўЧУВЧАНЛИГИ** ва жиноятнинг ташқи кўриниши ҳақида ҳам фундаментал манба бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Статистик кўрсаткичларга яна бир таъсир қилувчи омилга эътибор қаратиб ўтишимиз ўринли бўлади.

³ Абдурасулова К. Р. Аёллар жиноятчилиги ва уларнинг олдини олиш муаммолари. Ўқув кўлланма / масъул муҳаррир: ю.ф.д.,проф. М.Ҳ.Рустамбоев. - т.: тдую нашриёти, 2009. -161 бет

⁴ Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б–179

ҲМҚО асосан ички ишлар органи топилган жиноятлар ҳақида хабар беришни истамаслиги учун бир қанча сабаблар бор. Энг муҳими, уларнинг самарадорлиги одатда жиноятчилик даражасининг ошиши ёки камайиши билан баҳоланади.

Мазкур ҳолат уларнинг содир этилган жиноятларни қайд этмасликка бўлган стимулини оширади. Шу сабабли, мазкур ҳолатни баҳолашнинг асосий мезонларидан бири сифатида белгилаш мақсадга мувофиқ эмас.

Аксинча, биз таклиф этаётган кримпрогнозлашнинг хулосалари билан ишлаб, жиноят содир етилиши мумкин бўлган омилларни аниқлаб уларни бартараф этиш юзасида тегишли таклифларни тақдим этиб бориши мақсадга мувофиқ.

Жиноятчилик даражаси тўғрисидаги эмпирик маълумотлар жамиятдаги жиноятлар даражаси тўғрисида ишончли маълумот манбаи бўлиб хизмат қилади ва сиёсатчиларга, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ва манфаатдор томонларга жамиятда содир бўлаётган жиноятчиликнинг такрорий тенденциялари ва моделини тегишли прогнозлаш ва режалаштиришга ёрдам беради.

Бироқ, сўнгги пайтларда ҲМҚО томонидан тўпланган ёки тақдим этилган маълумотларнинг тўғрилиги мамлакатдаги жиноятчилик даражасининг ҳақиқий ҳолатини акс эттирмайди. Бунга жиноятлар ҳақида хабар беришга жамоатчиликнинг муносабати, ҳуқуқбузарлик қобилиятига ишонмаслик, жабрланувчиларнинг ўз-ўзига ёрдам кўрсатиши (қишлоқ оқсоқоллари, маҳаллий раҳбарлар, норасмий ташкилотлар ёки оломон ҳаракати орқали), шахсий ва бошқа тегишли сабабларга кўра шикоятларни қайтариб олиш каби қатор омилларни сабаб сифатида кўрсатиб ўтиш мумкин.

Бундан ташқари, мавжуд қадриятларга оддийгина мос келмайдиган меъёрлар ва меъёрий тизимларни бирлаштириш ҳам муҳим аҳамиятга ега, бу унинг қонунийлиги паст бўлишига олиб келади.

Мисол учун, оилавий зўравонликлар кўпчилик ҳолатларда бир қатор шахсларга маълум бўлиб келсада, улар “узоқ даврлардан буён сақланиб келган” мавжуд қадриятларни сақлаш учун уларни яшириб келдилар. Алалоқибат, мазкур зўравонликлар инсонларнинг ҳаётига ёки соғлиғига қарши жиноятларнинг содир бўлишига сабаб бўлади.

Шу боис, ҳар қандай турдаги ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар ҲМҚО томонидан тўлиқ рўйхатга олиниши тартибини кенг жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Шу масалага Нигерия давлатида айбланувчига айбланаётганда салбий таъсир кўрсатмасдан жим туриш ҳуқуқи анъанавий меъёрлар доирасида қабул қилинмайди.

Бундан ташқари, аксарият жиноятлар ва тартибсизликлар расмий институтларга ишонмаслик ва бу норасмий тармоқлар адолатли ва дарҳол натижа беришига кучли ишонч туфайли норасмий тарзда ҳал қилинади.

Ушбу статистик маълумотларнинг оқибатлари бизга мамлакатдаги жиноятлар шакли ва тенденциясини билиш имконини беради ва жиноятчиликнинг олдини олиш ва чеклаш бўйича режалар тузишда ёрдам беради. Шунга қарамай, фақат жиноий статистикасига таянишнинг ўзи бу мақсадга эриша олмайди, чунки у кўпинча улар орқали ўтган ишларнинг кейинги тарихи, масалан, судланганлик, оқлов ҳукмлари ва судлар томонидан чиқарилган бошқа қарорлар каби маълумотларни эътибордан четда қолдиради.

Шунингдек, маълумотларни йиғиш муаммоси ҳам муҳимдир. Тўғри маълумотларни башорат қилиш мунтазам маълумотларни йиғишга боғлиқ бўлиб, афсуски, ривожланаётган мамлакатларда ҳукумат томонидан ресурсларни кам тақсимлаш натижасида мазкур ҳолат чекланган. Бу жиноятни прогноз қилиш ва ҲМҚОнинг жиноятга қарши курашиш қобилиятига катта тўсқинлик қилади.

Ушбу маълумотларнинг ишончилигини "расмий маълумотлардан ташқари жиноятлар тўғрисида ҳисобот бериш ва тўплаш ҳақиқатига қадам қўйиш орқали" таъминлаш мумкин. Латент жиноятчиликни юзага келиш сабаблари таҳлил қилинганда, жиноятлар ҳисобини юритувчи органларнинг идоравий номувофиқлиги сабабли қилмишларнинг жиноятларни **рўйхатга олиш тизимига киритилмаслиги**, ҳеч кимга аён бўлмаган жиноятлар, одатда бунга «эҳтиётсизлик оқибатида содир этилган, ишлаб чиқариш технологияларини бузиш билан боғлиқ бўлган жиноятлар ва бошқалар киради»⁵.

Шунингдек, фақат жиноятчига маълум бўлган жиноятлар. Ушбу тоифадаги жиноятларга маст ҳолатдаги шахсга, вояга етмаганларга нисбатан содир этилган жиноятлар, шунингдек, «жабрланувчисиз бўлган жиноятлар» деб номланган жиноий ишлар киритилади. Бу, масалан, манфаатдор шахснинг давлат хизматчисига ўз мансаб ваколатини бажарганлиги ёки бажармаганлиги учун пора бериши бўлиши мумкин.

Мазкур турдаги жиноятларнинг юқори латентлик даражада бўлишининг омилларидан бири Ю.Демидов, Р.Акутаев таъкидлаганидек: **«Реал «қурбонларнинг йўқлиги»**дир. Мисол тариқасида, коррупцион жиноятлар ва давлат мулкига тажовуз қилиш ҳолатлари⁶.

Қайд этиш лозимки, АКТ, иқтисодиёт, экология соҳасида содир этилган жиноятларнинг ҳам латентлик даражаси юқори ҳисобланади.

Юқоридагилардан ташқари, жиноятларнинг латентлиги кўпинча қўйидаги оддий сабаблар туфайли ҳам вужудга келиши мумкин:

Мисол учун, жабрланувчи ёки жиноий ҳодиса гувоҳи соғлиғи туфайли ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга содир этилган жиноят тўғрисида хабар бера олмаганлиги (масалан, у беҳуш ҳолатда бўлгани ёки қисқа муддатга хотирасини йўқотганлиги); жиноят содир этилган вақтда мазкур ҳудудда алоқа йўқлиги ёки имконият бўлмаганлиги сабабли ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар берилмаганлиги; жиноят тўғрисида етарли маълумотга эга бўлмагани (тахминий жиноятчининг ҳодиса жойидан қочиб кетишини кўрганлиги) сабабли ушбу ҳодисанинг жиноят эканлигини билмаганлиги; мутлақ номаълумлик (содир этилган жиноят тўғрисида жиноятчи ёки жабрланувчининг ҳам хабари йўқлиги); жабрланувчининг ўлими⁷.

Таҳлилий ўрганиш натижаларига кўра латент жиноятчилик пайдо бўлишининг сабаби қўйидаги омиллардир. Булар жабрланувчилар ва гувоҳларнинг жиноятнинг очилишига ишонмасликлари. Бунга айрим ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган

⁵ Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б–179

⁶ Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – М.: «Логос», 2004. – 122 с.

⁷ Christopher Birkbeck (2006). Crime and Control in Venezuela, in Crime and Control in Comparative Perspectives. Law and Disorder in the Post Colony (pp. 109-130). London: University of Chicago Press Ltd. Elias Carranza, et al. (2006).

ходимларининг ўзлари ҳам сабаб бўлмоқдалар. Улар баъзида ўзларининг фаолиятида жиноятчиликни тўлиқ фош этиш имкониятига эга эмаслиги тўғрисида фуқароларга очик маълумот беришади.

Фуқаролар қуйидаги сабабларга кўра ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиноят ҳақида хабар бермаслиги мумкин: юридик нигилизм. Фуқаролар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига берган ариза ва хабарларига муносабат билдирилмаслигига, беҳуда вақт сарфлашнинг ҳожати йўқлигига ишонишади; ариза берган тақдирда жабрланувчи ёки гувоҳнинг ўзи муқаддам содир этган майда ҳуқуқбузарлик ёки ножўя ҳаракатларнинг фош этилиши эҳтимоли мавжудлиги; жиноятни ўз кучи ва имконияти билан фош этиш ва адолат ўрнатиш истаги; жиноятчи ёки унинг оила аъзолари, дўстлари ва танишларининг қасос олишидан қўрқиш; жиноятчига ҳамдардлик, раҳмдиллик қилиш (айниқса, жиноятни вояга етмаган ёки ёши катта одам, оила аъзоси, яқин одами ёки бошқа таниши содир этган бўлса); содир этилган жиноятнинг овоза бўлиб кетмаслигини хоҳлаш (масалан, номусга тегиш ёки оиладаги низолар, можаролар, жароҳат етказиш); жиноят натижасида етказилган зарарнинг кам аҳамиятлилиги, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларда беҳуда вақтни сарфламаслик истаги; муқаддам жиноят қурбони бўлган ёки жиний ҳодиса гувоҳи бўлган шахсларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимларидан қўрқиши ёки уларга ишонмаслиги. Латент жиноятларни белгиловчи асосий омиллардан бири сифатида жабрланувчининг ёки жиноят қурбонининг хулқ-атвори муҳим ўрин тутди⁸.

Латент жиноятчиликка илмий тавфсиф қарасак, ушбу жиноятчиликнинг табиий латент жиноятчилик, сунъий латент жиноятчилик ва чегаравий латент жиноятчиликка бўлинади.

Табиий латентлик деганда содир этилган ижтимоий хавfli қилмиш (жиноят) ҳақида ушбу қилмишни содир этган **айбдор шахс ва ундан жабрланувчидан бошқа ҳеч кимга** маълум бўлмайди. Бу турга мисол учун фирибгарликни киритсак бўлади. Айрим шахслар алданиб қолиб уятга қолишдан қўрқишади ва ИИОга мурожаат қилишмайди.

Сунъий латентлик деганда жиноятни содир этилганлиги **ички ишлар органлари ходимлари ва бошқа мансабдор шахсларга маълум бўлган**, аммо у ёки бу сабабларга кўра расмий рўйхатга олинмаган жиноятлар тушунилади. Бунда уч ҳолат мавжуд. – тўғридан-тўғри рўйхатдан яширилган жиноятлар жиноят ишини қўзғатишни рад қилиш бўйича асоссиз қарор чиқариш, ноқонуний тўхтатиш, ноқонуний айблов ҳукмини чиқаришлардан келиб чиққан латент жиноятлар.

Чегаравий латент жиноятчилик – бу жиноят содир этилганининг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг билим савияси етарли эмаслиги, (терговга қадар текширув жараёнида: профилактика инспекторлари, тезкор қидирув ходимлари, суриштирув ва дастлабки тергов: суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд процессида: судья) ва бошқа иштирокчиларнинг квалификациянинг нотўғри қўллашлари оқибатида жиноят деб қарор қабул қилинишида улар томонидан исботлай

⁸ Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б–179

олмаганлиги туфайли жиноят статистикасига киритилмаган алохида турдаги жиноятларнинг йиғиндисидир⁹.

Бир сўз билан айтганда, хозирда халқаро тадқиқотларнинг натижаларига кўра ҳақиқатда содир этилган жиноятларнинг 50 % га яқини латент бўлиб қолмоқда. Айрим давлатларда баъзи турдаги қилмишлар масалан, номусга тегиш, харидорларни алдаш, кам миқдорда талон-тарож қилиш ва ҳоказолар бўйича латентлик даражаси анча юқори бўлиши мумкин.

Юқоридагиларга асосан қуйидагиларни хулоса қилишимиз мумкин.

Биринчидан, тадқиқотлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, судлар бошқа органларнинг жамиятларда ўсиб бораётган жиноятчилик даражасини тўхтата олмаётгани фонида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича ёндашувнинг **янги шакллари ғоясини юзага келтиради**. Хусусан, мазкур соҳага сунъий интеллект асосида қурилган дастурий таъминотлардан фойдаланишни жорий этиш лозим.

Иккинчидан, ҳудуддаги содир бўлаётган жиноятларнинг объектив ва субъектив сабабларга кўра яширилиши прогнозлаш натижаларига таъсир кўрсатади.

Жиноятларни криминологик прогнозлаш орқали келгусида латент жиноятларни аниқлаш эҳтимоли пайдо бўлади.

Учинчидан, тўғри прогнозлар ҲМҚО га патрулларни иссиқ жойларга йўналтириш, махсус бўлинмаларни жойлаштириш учун назоратни амалга ошириш, таътил ва машғулотларни режалаштириш, қўшимча ресурслар учун бюджетларини режалаштириш, профилактика ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш тадбирлари ўртасида ресурсларни алмаштириш, жиноятлар ҳақида огоҳлантиришларни тақдим этиш, маҳалла назорати гуруҳларига ва бошқалар каби тактик ҳаракатларни амалга оширишга имкон беради.

Тўртинчидан, статистик кўрсаткичлар бир вақтнинг ўзида **жиноят тўлқинлари, жиноятларнинг кўчувчанлиги** ва жиноятнинг ташқи кўриниши ҳақида ҳам фундаментал манба бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Бешинчидан, ички ишлар органи аниқланган жиноятлар ҳақида хабар беришни истамаслиги учун бир қанча сабаблар мавжуд бўлиб, энг муҳимларидан бири, уларнинг самарадорлиги одатда жиноятчилик даражасининг ошиши ёки камайиши билан баҳоланади.

Мазкур ҳолат уларнинг содир этилган жиноятларни қайд қилмасликка бўлган стимулини оширади. Шу сабабли, мазкур ҳолатни баҳолашнинг асосий мезонларидан бири сифатида белгилаш мақсадга мувофиқ эмас.

Олтинчидан, кримпрогнозлашни амалга оширилганда, статистик маълумотларнинг ўзига таяниб қолиш тўғри бўлмайди. Шу боисдан, ҳудуднинг **географик, демографик, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа ўзига хосликларини инобатга олиш лозим**.

⁹ Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – М.: «Логос», 2004. – 122 с.

References:

1. Абдурасулова К. Р. Аёллар жиноятчилиги ва уларнинг олдини олиш муаммолари. Ўқув қўлланма / масъул муҳаррир: ю.ф.д.,проф. М.х.рустамбоев. - т.: тдую нашриёти, 2009. -161 бет.
2. Зиёдуллаев М. Милиция маҳалла ҳуқуқ тартибот масканиларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини бошқариш: ўқув-методик қўлланма / масъул муҳаррир юрид. Фан. Доктори и. Исмаилов. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси, 2008. – 92 б.
3. Исмаилов И. Жиноятчиликда уюшганлик: назария ва амалиёт муаммолари. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси, 2005. – 168 б.
4. Саиткулов К.А. Ички ишлар органлари профилактика хизматларининг фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини ташкил этиш: ўқув-амалий қўлланма / юридик фанлар доктори, проф. И. Исмаиловнинг таҳририда. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси, 2015. – 123 б.
5. Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомил-лаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц. И.Ю. Фазилов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – 4 б.
6. Саидов А., Таджиханов У., Одилқориев Х. Давлат ва ҳуқуқ асослари: Дарслик. –Т.: Шарқ.–Б. 45.
7. Юридик энциклопедия/ юридик фанлар доктори, профессор У. Таджихановнинг умумий таҳририда.–Т.: “Шарқ”, 2001. –Б. 652.
8. Исмаилов И. Саиткулов Қ.А., Ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикаси чора-тадбирлари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. –Т.:, 2015. Б–54-66.
9. Хўжакулов С.Б. “Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари мисолида)”// док. дисс. афтреф// Т.: 2018.Б–20.
10. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – М.: «Логос», 2004. – 122 с.
11. Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б–179.
12. Саиткулов Қ.А. Ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикасининг асосий йўналишлари: Илмий рисола / Масъул муҳаррир юридик фанлар доктори, А.С. Турсунов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2018. – 24 б.
13. Ривман В.Криминология – СПб.:Питер, 2002. С–7.,
14. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – М.: «Логос», 2004. – 122 с.
15. Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б–179.
16. Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси// Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси ахборотномаси –Т.: 2017. №31-сон. Б–26. 17. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик / И.Исмаилов, Қ.Р.Абдурасулова, И.Ю.Фазилов. — Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. — Б. 185.
17. Криминология: Учебник/под ред. проф. Малкова В.Д. - ЗАО Юстицинформ, 2004 г.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг, 2018 йил 31 октабрдаги Жиноий-ҳуқуқий статистика тизимини тубдан такомиллаштириш ва жиноятларни тизимли таҳлил қилиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида ПФ-5566-сон Фармони.
19. Кабанов П.А. Современная криминология: структура, методика и тенденции развития: учебное пособие. Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2018. 125 с.
20. Christopher Birkbeck (2006). Crime and Control in Venezuela, in Crime and Control in Comparative Perspectives. Law and Disorder in the Post Colony (pp. 109-130). London: University of Chicago Press Ltd. Elias Carranza, et al. (2006).